

Informuoto paciento sutikimo principai

Danielius Serapinas

LSMU MA Pulmonologijos ir imunologijos klinika

Reikšminiai žodžiai: informuoto paciento sutikimas, gydytojas, konsultavimas.

Santrauka. Gydytojo pareiga informuoti pacientą neatsiejama nuo pareigos gauti informuoto paciento sutikimą, būtina bet kokioms medicininiams procedūroms ar intervencijoms pradėti. Pagrindiniai reikalavimai informuoto paciento sutikimui yra racionalumas, pakankama ir aiški informacija, laisva valia bei atitikimas teisės aktų numatytus formos reikalavimus. Gauti informuoto paciento sutikimą nėra absoliutus reikalavimas, nes pacientas turi teisę pareikšti norą nežinoti apie savo sveikatos būklę, gali susiklostyti ir tokios aplinkybės, kai gydytojas neturi galimybės informuoti paciento, o pacientas ar jo atstovas negali duoti sutikimo. Šio straipsnio pagrindiniai tikslai – apibrėžti informuoto paciento sutikimo doktriną ir reikalavimus, keliamus informuoto paciento sutikimui.

IVADAS

Spartėjanti biomedicinos mokslo pažanga, nauji gydymo būdai ir metodai, kintančios technologijos padeda sveikatos priežiūros paslaugų srityje pasiekti vis geresnių rezultatų. Dėl šios priežasties auga sveikatos priežiūros paslaugų apimtys, todėl jas būtina reguliuoti teisės normomis, garantuojančiomis gerą paslaugų kokybę, įtvirtinančiomis gydytojų ir pacientų teises bei pareigas, gydytojų ir pacientų santykių pobūdį [1]. Vienas pagrindinių bioetikos principų nuo Hipokrato laikų primum non nocere, t. y. pirmiausia – nepakenkti. Iš to išplaukia žalos nedarymo, geradarystės, pareigos gydyti bei gerbti paciento autonomiją principai, kurie nuo seniausių laikų laikomi medicinos etikos pagrindu. Neretai pasitaiko atvejų, kai, tarkim, su sisteminio gydymo schema sutikęs pacientas po kurio laiko atvyksta nutraukęs gydymą, ir ligai paūmėjus. Kyla klausimas, ar gydytojas viską padarė, kad pacientas tinkamai suprastų ir galėtų vykdyti gydytojo duotus gydymo nurodymus. Jei tai buvo padaryta, tada pacientas pats prisiima atsakomybę už gydytojo sudaryto gydymo plano vykdymą. Konsultacija kabine, kurios metu „čia ir dabar“ gydytojas visiškai atsakingas už pacientą, trunka vidutiniškai 15–20 minučių, kitą paros dalį gydytojas negali kontroliuoti paciento ir tuo pačiu būti atsakingas už tai, kaip jis laikosi paskirto gydymo re-

žimo. Paciento informavimas, kaip etinis reikalavimas, yra neatsiejamas nuo pagarbos pacientui bei jo autonomijai. Pagarbos paciento autonomijai principas garantuoja penkias labai svarbias pacientų teises: teisę į pasirinkimą, teisę į asmens privatumą, teisę į informaciją, teisę į konfidencialumą bei teisę nebūti diskriminuojamam [2]. Gydytojo pareiga informuoti pacientą yra neatsiejama nuo pareigos gauti informuoto paciento sutikimą, kuris būtinas bet kokioms medicininiams procedūroms ar intervencijoms pradėti. Bet kokie gydytojo veiksmai be informuoto paciento laisvo sutikimo yra neteisėti, išskyrus teisės aktuose numatytus išimtinius atvejus. Straipsnyje aptariama informuoto paciento sutikimo doktrina, reikalavimai, keliami informuoto paciento sutikimo taikymui, Lietuvos Respublikos teisės aktai, reglamentuojantys informuoto paciento sutikimą, ir teismų praktika Lietuvoje.

INFORMUOTO PACIENTO SUTIKIMO DOKTRINA

Sveikatos priežiūros srityje vis labiau įsitvirtina gydytojo ir paciento santykiai, paremti abipusiu bendradarbiavimu, atsisakant anksčiau vyravusio paternalizmo principo, kai visus sprendimus priimdavo gydytojas. Tokių pokyčių lemia įsitvirtinantis autonomijos principas, kuris skatina žmogaus gebėjimą savarankiškai pasirinkti ir atlikti veiksmus.

Pagarba paciento autonomijai medicinos etikoje išreiškiama informuoto paciento laisvo sutikimo reikalavimu [3]. Priešingai paternalizmui, autonomija iš esmės reiškia tai, kad subjektas yra geriausias savo interesų atstovas, todėl pats gali spręsti, kas jam yra svarbu, kokioms vertybėms teikia pirmenybę, vadovaujasi savo laisva valia, be išorinės įtakos ir jokios prievartos.

Autonomiją sudaro trys elementai:

- saviraiška atliekant veiksmus;
- laisvė;
- racionalumas.

Saviraiška atliekant veiksmus parodo žmogaus vertybes, norus bei troškimus ir galimybę juos įgyvendinti. Laisvė autonomijoje yra bene svarbiausias elementas, kurį sudaro asmens vidinė ir išorinė laisvė, reiškianti, kad priimdamas sprendimus asmuo nėra veikiamas jokios pašalinės įtakos ar prievartos. Tai sąmoningas ir savanoriškas paciento apsisprendimas, leidžiantis arba neleidžiantis gydytojui imtis atitinkamų veiksmų. Laisvas sutikimas yra niekaip nesuderinamas su prievarta, spaudimu, tiesiogiai ar netiesiogiai bandant paveikti paciento apsisprendimą. Visgi gydytojo nuomonė yra labai svarbus veiksnys, padedantis pacientui priimti sprendimą, tad gydytojo išvalgos ir profesionalumas gali labai prisidėti prie paciento pasirinkimo. Racionalumas siejamas su asmens gebėjimu suprasti jam pateiktą informaciją ir atitinkamai į ją reaguoti,

nustatyti, kas teisinga, suprasti esamą situaciją bei numatyti būsimas pasekmes. Racionalumui būdingas sąmoningas ir tikslingas paciento elgesys [4].

Be visų šių autonomijos elementų, būtina paminėti paciento kompetenciją. Tik kompetentingas pacientas gali priimti racionalius sprendimus. Paciento kompetencijai galima priskirti šiuos formalius gebėjimus:

- gebėjimas formuluoti deramus tikslus, ypač tolesnius ateities planus;
- gebėjimas nustatyti tų tikslų loginę seką;
- gebėjimas apibrėžti, kodėl siekiama pasirinktų tikslų;
- gebėjimas veiksmingai vykdyti ateities planus;
- gebėjimas atsisakyti arba keisti tų tikslų pobūdį, jei gaunami siekių neatitinkantys rezultatai [2].

Informuoto paciento sutikimas gali būti suprantamas kaip procesas, kurio metu asmuo, disponuodamas visa informacija ir būdamas laisvas apsispręsti, priima savo sprendimą dėl gydymo [5]. Informuoto paciento sutikimas yra bendradarbiavimo tarp gydytojo ir paciento rezultatas, turintis įtakos galutiniam sprendimui ir gydymo taikymui. Į informuoto paciento sutikimą reikia žvelgti kaip į procesą, kuris apima gydytojo ir paciento tarpusavio supratimą bei keitimąsi informacija gerbiančiam paciento autonomijai.

Svarbu paminėti, jog informuoto paciento sutikimas dažnai klaidingai painiojamas su sutikimo forma. Iš tikrųjų sutikimas yra informuoto paciento pritarimas tam tikrai procedūrai ar medicininei intervencijai gavus tinkamą, išsamią, nedviprasmišką informaciją iš gydytojo apie diagnozę, gydymo būdus, potencialią riziką, naudą bei galimas alternatyvas. Sutikimo forma yra tik vienas iš informuoto paciento sutikimo proceso dokumentų, nes sutikimas išreiškiamas ne tik raštu, bet ir žodžiu [6].

Informuoto paciento sutikimas yra teisinė priemonė apsaugoti paciento teises bei gauti visą informaciją apie ligos diagnozę, gydymo galimybes, alternatyvius gydymo būdus, numatomus rezultatus ar pasekmes, jei jis sutinka ar nesutinka gydytis. Gauti informuoto paciento sutikimą nėra absoliutus reikalavimas, mat jis turi teisę nežinoti savo ligos diagnozės. Lietuvos Respublikos teisės aktuose, kurie aptariami kitame šio darbo poskyryje, numatytos išimtys, kada gydytojas, veikdamas paciento naudai, gali nepranešti jam apie jo būklę, jei tai sukeltų didesnės žalos

sveikatai. Gydytojas, veikdamas teikiant būtinąją pagalbą, jei pacientas yra be sąmonės ar kitos būklės, kai nesugeba duoti sutikimo dėl savo gydymo, gali veikti ir gelbėti jo gyvybę be sutikimo.

Informuoto paciento sutikimas – apsauga ne tik pacientui, bet ir sveikatos priežiūros specialistui, kuris, suteikęs išsamią informaciją apie gydymą ir jo galimybes bei alternatyvas, nusiuo subjektyvių sprendimų našta. Atsakomybė turi tekti ir gydytojui, ir pacientui. Sveikatos priežiūros specialistas, gavęs sutikimą bus tikras, kad pacientui gydymas ar kita intervencija yra priimtina ir jis sutinka, kad ji būtų atlikta, o pacientas, gavęs informaciją, bus ramus, jog be jo žinios nebus atliekami jokie veiksmai, dėl kurių jis nedavė sutikimo ar apie kuriuos jis nebuvo informuotas.

Informuoto paciento sutikimas, galima teigti, kartu yra ir etinis reikalavimas, kilęs iš pagrindinių medicinos etikos principų. Gydytojai, duodami Hipokrato priesaiką, prisiima pareigą gerbti pacientą ir jo autonomiją, nedaryti žalos, laikytis konfidencialumo bei kitų principų. Vis dėlto reikia pabrėžti, kad tai ne tik etinė, bet ir teisinė doktrina, įtvirtinta teisės aktais pagarbos paciento autonomijai pagrindu.

REIKALAVIMAI INFORMUOTO PACIENTO SUTIKIMUI

Ne kiekvienas paciento sprendimas dėl gydymo gali būti laikomas laisvu informuoto paciento sutikimu, nes toks sutikimas turi atitikti nustatytus reikalavimus. Lietuvoje bendruosius reikalavimus, keliamus informuoto paciento sutikimui nustato 1996 m. Lietuvos Respublikos Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymo (toliau – LR PTSŽĮ) III skyrius „Informuoto paciento sutikimas“. Įstatymu įtvirtinta, jog paciento sutikimas turi būti pagrįstas informacija ir tinkamas. Šios sąlygos yra būtinos asmens valiai išreikšti dėl tam tikros procedūros ar gydymo. Jei nėra bent vienos iš šių sąlygų, paciento sutikimas laikomas netinkamu ir neturi teisinės reikšmės. Sutikimas laikomas pagrįstas informacija ir tinkamas, kai atitinka šias pagrindines sąlygas:

1. Yra duotas asmens, galinčio tinkamai išreikšti savo valią;
2. Yra duotas, gavus pakankamą ir aiškią informaciją;
3. Yra duotas paciento (jo atstovo) laisva valia;
4. Atitinka teisės aktų nustatytus formos reikalavimus [7].

Sutikimo formos reikalavimai yra nustatyti 2010 m. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro įsakymu „Dėl sutikimo dėl sveikatos priežiūros paslaugų teikimo formos reikalavimų aprašo patvirtinimo“. Jame aprašyta, kokia informacija sveikatos priežiūros įstaigoje specialistų turi būti pateikta, kad paciento sutikimas būtų laikomas tinkamu ir pagrįstu informacija, t. y.:

- informacija apie toje sveikatos priežiūros įstaigoje teikiamų mokamų, iš dalies mokamų paslaugų kainas bei galimybes jomis pasinaudoti;
- informacija apie nemokamas paslaugas bei galimybes jomis pasinaudoti;
- informacija apie siuntimo į kitas sveikatos priežiūros įstaigas tvarką;
- informacija apie įstaigos vidaus tvarkos taisykles;
- informacija apie sveikatos priežiūros paslaugas teikiančių specialistų profesinę kvalifikaciją, taip pat galimybę rinktis sveikatos priežiūros specialistą;
- informacija apie paciento pareigą bendradarbiauti su sveikatos priežiūros paslaugas paskyrusiu ir (ar) teikiančiu sveikatos priežiūros specialistu, vykdyti jo paskyrimus ir nurodymus, pranešti apie bet kokius nukrypimus nuo paskyrimų [8].

Taigi pacientas turi teisę gauti informaciją ne tik išimtinai susijusią su jo sveikatos būkle, ligos diagnoze, rizikomis ar galimomis komplikacijomis, bet ir visą informaciją apie sveikatos priežiūros įstaigoje teikiamas paslaugas, jų kainas bei galimybę jomis pasinaudoti. Visa tai reglamentuoja LR PTSŽĮ 5 str.

Labai svarbus ir pačios informacijos pateikimo būdas. Gydytojas, atsižvelgdamas į paciento amžių, sveikatos būklę, patirtį, išsilavinimą bei kitus veiksnius, galinčius lemti asmens suvokimą, privalo suteikti visą būtiną informaciją, paaiškinti medicinos terminus, kurių pacientai nesupranta, ypač susidūrę su jais pirmą kartą. Informacijos pateikimo būdai gali būti įvairūs: vaizdinės projekcijos, žmogaus kūno dalių modeliai, iliustruoti lankstinukai, knygos ir pan., kad pacientas kuo geriau suprastų jam siūlomą atlikti procedūrą. Tyrimais nustatyta, kad atliekant operacijas ar net tokias procedūras kaip bronchoskopija kyla mažiau komplikacijų, jei pacientui kuo vaizdžiau ir aiškiau apie ją būna paaiškinta iš amksto.

Galimos ir tokios situacijos, kai gydytojui sunku įvertinti, ar pacientas viską suprato teisingai ir tinkamai.

Tam reikalingas atgalinis ryšys, kuriuo pacientas parodo, ar tikrai suprato jam pateiktą informaciją. Sutikimas gali būti išreiškiamas žodžiu, raštu arba konkliudentiniais veiksmais. Viskas priklauso nuo to, kokio sudėtingumo procedūra ar intervencija bus atliekama. Raštiškas sutikimas reikalingas sudėtingesnėms procedūroms ar intervencijoms atlikti: kaip antai operacijoms, įvairiems tyrimams ar kitoms invazinėms procedūroms. Konkliudentiniais veiksmais galima laikyti paciento atėjimą į sveikatos priežiūros įstaigą darant prielaidą, kad jis sutinka būti apžiūretas, įvertinta jo sveikatos būklė, paskirti tyrimai ar gydymo procedūros, pvz.: pamatuotas kraujo spaudimas, paklaustas širdies ritmas, paimta kraujo tyrimui ir pan. Tai reglamentuoja 1996 m. LR PTSŽĮ 16 str. 1 dalis. Svarbu pabrėžti, kad sveikatos priežiūros įstaiga turi užtikrinti, jog visa informacija bus pateikta paciento lankymosi metu, o tos įstaigos darbuotojai atsakys į visus iškilusius klausimus.

1996 m. LR PTSŽĮ 17 str. įtvirtinta paciento sutikimo rašytinė forma. Šis reikalavimas taikomas konkrečioms chirurginėms operacijoms, invazinėms ir intervencinėms procedūroms atlikti. Kad sutikimas būtų laikomas tinkamu, pacientui privalo būti paaiškinta operacijos ar procedūros esmė, jų alternatyvos, pobūdis, tikslai, žinomos ir galimos komplikacijos, pasekmės atsisakius gydymo bei kitos aplinkybės, kurios gali turėti įtakos paciento apsisprendimui. Visa ši informacija turi būti pateikta atsižvelgiant į paciento amžių, sveikatos būklę jam suprantama forma. Rašytinės formos paciento sutikimas akcentuojamas ir Lietuvos Respublikos teismų praktikoje, kuri aptariama kitame šios darbo poskyryje.

Reikėtų pabrėžti, jog paciento informavimas nėra tik gydytojo prievolė. Į sveikatos priežiūros įstaigą kreipęsis asmuo turi ir pats rodyti iniciatyvą išsiaiškinti tai, ko jis nesuprato ar kas jam liko neaišku iš gydytojo pateiktos informacijos. Jei pacientas neužduoda klausimų, tai dar nereiškia, jog jis tikrai viską suprato. Gydytojas privalo įsitikinti, kad jo pateikta informacija buvo aiški ir suprantama, o pacientui neliko klausimų apie būsimą procedūrą, jos alternatyvas ar pasekmes.

Dar vienas ir labai svarbus reikalavimas – informacijos patikimumas. Tai reiškia, jog informacija, teikiama pacientui, turi atitikti naujausias medicinos ir mokslo tendencijas, pasieki-

mus bei patikrintą ilgalaikę medicinos praktiką. Gydytojas turi pateikti tik tą informaciją, kuri yra reikalinga konkrečiu atveju, ji neturi būti perteklinė ir sudėtinga. Informacijos pateikimo detalumas ir apimtis priklauso nuo procedūros sudėtingumo, rizikos bei galimų šalutinių poveikių. Kuo didesnė rizika sveikatai, kuo platesnės žmogaus gyvenimo sferas apima galima žala, tuo labiau būtina apie ją pranešti, nes toks informavimas lems asmens motyvuotą sprendimą [5]. Taigi, kai gydytojas pacientui aiškina, pavyzdžiui, apie širdies operacijos atlikimą bei riziką ir apgamo šalinimo procedūrą, informacijos kiekis ir sudėtingumas bus skirtingas.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos [9] 21 straipsnyje yra įtvirtintas informuoto asmens sutikimo pagrindas: žmogaus asmuo yra neliečiamas ir be jo žinios ir laisvo sutikimo negali būti atliekami moksliniai ar medicinos bandymai. Toliau pateikiami dokumentai, kurie detaliau reglamentuoja informuoto paciento sutikimą.

1994 m. *Sveikatos sistemos įstatymas* [11]. Šio įstatymo keliuose straipsniuose užsimenama apie informuoto paciento sutikimo reikalavimą. 1) 15 str. „Sveikatinimo veiklos būtiniosios sąlygos“ įtvirtinta, jog viena iš būtinųjų sveikatinimo sąlygų yra asmens sutikimas gauti sveikatos priežiūros paslaugas, išskyrus įstatyme numatytus atvejus, kai tokios paslaugos gali būti suteikiamos ir be jo sutikimo. 2) 20 str. „Diagnostikos ir gydymo priemonių taikymo ypatumai“ įtvirtinta, jog sveikatos priežiūros specialistai gali panaudoti naujus, moksliskai pagrįstus, bet dar nustatyta tvarka neįregistruotus vaistus, neapbruotus profilaktikos, diagnostikos ir gydymo metodus, medicinos aparatūrą ir instrumentus tik stengdamiesi pacientą išgydyti, išgelbėti ar pratęsti jo gyvybę. Tokiu atveju sveikatos priežiūros specialistai privalo gauti paciento sutikimą, jei pacientas yra nesąmoningas ar nepilnametis – jo tėvų, artimųjų, globėjų ar atstovo sutikimą. Tam taip pat reikalingas sveikatos priežiūros įstaigos medicinos etikos komisijos sutikimas. Tokiam asmens, jo atstovų ar medicinos etikos komisijos sutikimui yra keliamas rašytinės formos reikalavimas. 3) 21 str. „Žmogaus kraujo ir jo produktų transfuzija“ taip pat numato, jog kraujo iš donoro gali būti paimta tik jo laisva valia ir sutikimu.

1996 m. *Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymas* [7]. 2010 m. kovo 1 d. įsigaliojusioje naujoje įstatymo redakcijoje daug dėmesio skiriama paciento informavimui bei sutikimui. Prieš teikiant bet kokias sveikatos priežiūros paslaugas, išskyrus tam tikrus atvejus, numatytus įstatyme, sveikatos priežiūros specialistai turi gauti paciento sutikimą. Labai svarbus įstatymo 17 straipsnis, kuriame yra įtvirtinti reikalavimai informuoto paciento sutikimui. Pacientams, kuriems suėjo 16 metų, sveikatos priežiūros paslaugos teikiamos tik gavus jo sutikimą, išreikštą laisva valia, po išsamios ir aiškios informacijos suteikimo. Toks sutikimas atitinka teisės aktų keliamus reikalavimus, išskyrus tam tikrus atvejus, kai pacientas arba jo atstovas tokio sutikimo duoti negali (pvz.: teikiant būtinąsias medicinos pagalbos paslaugas, taip pat atliekant priverstinį (būtinąjį) paciento guldyimą į stacionarinę sveikatos priežiūros įstaigą).

2000 m. *Biomedicininių tyrimų etikos įstatymas* [12]. Pagrindinės šio įstatymo sąvokos apibrėžia, kas yra informuoto asmens sutikimas: „aiškus, sąmoningai duotas rašytinis tiriamojo sutikimas dalyvauti biomedicininiame tyrime“. Vienas pagrindinių principų ir reikalavimų, įtvirtintų įstatymo 4 str., jog biomedicininiame tyrime atlikti būtinas „savanoriškas tiriamojo asmens sutikimas“. Tai pabrėžiama ir kituose šio įstatymo straipsniuose. 8 str. „Asmens sutikimas“ detalizuoja informuoto asmens sutikimo reikalavimus. Šis straipsnis įtvirtina rašytinės formos sutikimo reikalavimą. Prieš duodamas sutikimą, asmuo suprantama forma pasirašytinai supažindinamas su biomedicininio tyrimo tikslu, planu, taikomais metodais, ir kt.

1995 m. *Psichikos sveikatos priežiūros įstatymas* [13]. Šio įstatymo 15 straipsnis detalai nurodo, jog psichiatras privalo informuoti pacientą jam suprantama forma, paaiškindamas specialius terminus apie jo sveikatos būklę, ligos diagnozę, galimus gydymo būdus, gydymo prognozę bei kitas aplinkybes, kurios gali turėti įtakos jo apsisprendimui sutikti gydytis ar atsisakyti siūlomo gydymo, taip pat apie pasekmes, jei tokio gydymo atsisakytų. Šis straipsnis taip pat numato ribojimus, kada pacientui informacija yra neteikiama tol, kol išnyksta pavojus jam bei aplinkiniams, o informuojamas jo atstovas.

Įstatyme akcentuojama, jog be paciento sutikimo gydymas negali būti skiriamas, išskyrus priverstinio hospitalizavimo atvejus, norint išgelbėti paciento gyvybę ir kai jam gresia realus pavojus.

ATVEJAI, KAI PACIENTO NEINFORMAVIMAS YRA PATEISINAMAS

Kiekvienas pacientas, gebantis savarankiškai priimti sprendimus ir veikdamas autonomiškai gali ir turi teisę būti neinformuotas. Tokia jo valia privalo būti aiškiai išreikšta, bet jokiu būdu ne numanoma. Labai svarbu, kad pacientas suvoktų neinformavimo pasekmes ir prisiimtų už tai atsakomybę. LR PTSŽĮ 6 str. yra numatyta asmens teisė nežinoti: „informacija apie paciento sveikatos būklę, ligos diagnozę, sveikatos priežiūros įstaigoje taikomus ar gydytojui žinomus kitus gydymo ar tyrimo būdus, galimą riziką, komplikacijas, šalutinį poveikį, gydymo prognozę negali būti pacientui pateikiama prieš jo valią. Atsisakymą gauti informaciją pacientas turi aiškiai išreikšti ir patvirtinti parašu [7]“. Taigi šiuo atveju pacientas, išreikšdamas savo valią nežinoti, privalo būti tinkamai informuotas apie tokio atsisakymo pasekmes. Šio įstatymo 2 dalyje įtvirtinta, kad tokie apribojimai yra netaikomi, kai dėl paciento atsisakymo gauti informaciją gali atsirasti žalingų padarinių pacientui ar kitiems asmenims. Tokia išimtis numatyta ir Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso 6.728 str. 2 dalyje: „informacijos pateikimo pacientui apribojimai netaikomi, kai dėl paciento nenoro (atsisakymo) gauti informaciją gali atsirasti žalingų pasekmių pacientui ar kitiems asmenims [10]“. Taigi gydytojas, atsižvelgdamas į paciento situaciją ir būklę, turi nuspręsti, kaip jam tinkamiau pasielgti. Tačiau praktikoje gali būti sunku numatyti ir įvertinti paciento elgesį bei veiksmus. Gydytojas atsiduria situacijoje, kai turi pasirinkti – gydytojo pareigą informuoti ar paciento teisę nežinoti.

Asmens valios pareiškimui nežinoti taip pat galioja jau anksčiau minėtos trys sąlygos: visapusiška ir išsami informacija, sutikimas duotas laisva valia ir sprendimas priimtas kompetentingo paciento. Jis galios tik tuo atveju, jei bus pasirašytas paciento, gerai informuoto apie pasekmes, jis bus niekieno neveikiamas ir supras

savo veiksmų reikšmę. Svarbus asmens kompetencijos klausimas, nes tik gerai informuotas ir racionaliai vertinantis situaciją pacientas gali priimti teisingus sprendimus. Geram medicinos specialistui turėtų būti žinoma: jeigu pacientas neklausinėja, tai nereiškia, kad jis nenori sužinoti, kas ir kaip ketinama daryti [2]. Taigi viena pagrindinių sąlygų yra aiškiai išreikšta valia, ji negali būti numanoma.

Gydytojo pareiga informuoti pacientą ir gauti jo sutikimą nėra absoliuti, mat gali susiklostyti tokios aplinkybės, kai gydytojas neturi galimybės informuoti paciento, o pacientas ar jo atstovai negali duoti sutikimo. Lietuvos teisės aktuose numatyti išimtiniai atvejai, kada paciento (jo atstovo) sutikimo dėl procedūros nereikalaujama. Sutikimo nereikalaujama teikiant būtinąsias medicinos pagalbos paslaugas, kai pacientas negali savo valios išreikšti pats (dėl amžiaus ar sveikatos būklės) ir nėra galimybių gauti paciento atstovo (jei toks yra) sutikimo taip greitai, kaip tai būtina; taip pat guldant pacientą į stacionarinę sveikatos priežiūros įstaigą, kad būtų apsaugoti visuomenės interesai. Priverstinį (būtinąjį) paciento guldymą į stacionarinę sveikatos priežiūros įstaigą be paciento sutikimo reglamentuoja 1996 m. Žmonių užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymas [14], 1995 m. Psichikos sveikatos įstatymas [13]. Šiuo atveju paciento sutikimas yra numanomas, t. y. daroma prielaida, jog esant rimtai grėsmei paciento gyvybei jis sutiktų būti gydomas. Tam tikrai atvejais, pavyzdžiui, kai yra teikiamos būtinosios medicinos paslaugos, pacientas iš anksto gali būti pareiškęs nesutikimą, kad jam būtų taikomas gydymas, nors gydymo netaikymas būtų pavojingas jo gyvybei. LR PTSŽĮ 18 str. numato išimtis dėl nepilnamečių pacientų nuo 16 metų sveikatos priežiūros paslaugų taikymo. Jei sveikatos priežiūros paslauga turi būti teikiama pacientui nuo 16 metų, kuris negali būti laikomas gebančiu protingai vertinti savo interesų, ir nėra jo atstovų bei negalima su jais greitai susisiekti, tokiais atvejais sprendimus priima sveikatos priežiūrą teikiantis gydytojas, o prirėkus gydytojų konsiliumas. Tokios pat sąlygos numatytos ir nepilnamečiams iki 16 metų amžiaus.

Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso 6.727 straipsnio 2 dalyje numatyta išimtis, kad gydytojas turi teisę nepranešti pacientui apie jo sveikatos

būklę, diagnozę, gydymo prognozes bei kitas aplinkybes, kai žinia aiškiai sąlygotų pacientui rimtą žalą (pakenktų paciento sveikatai ar net sukeltų pavojų jo gyvybei). Gydytojo sprendimu informacija suteikiama paciento atstovui ir tai prilygsta paciento informavimui, tačiau informacija pacientui privalo būti suteikta iš karto, kai išnyksta pavojus, kad toks pranešimas gali sukelti rimtas pasekmes paciento sveikatai.

Sprendimas pranešti ar nepranešti pacientui užkrauna gydytojui sunkią našta: jo subjektyvi nuomonė gali nesutapti su paciento nuomone, ir tai vienaip ar kitaip gali paveikti paciento sveikatos būklę. Visais atvejais sunku numatyti asmens psichologinę būklę ir pasirengimą priimti tam tikrą informaciją, susijusią su ligos diagnoze. Tikimybė, kad gydytojas gali suklysti, yra labai didelė, tad norit priimti geriausią sprendimą tam tikroje situacijoje gydytojas turėtų konsultuotis su paciento artimaisiais, jei tik pacientas nėra pareiškęs valios, jog niekas negalėtų susipažinti su jo medicinos dokumentais. Pacientas turi teisę nurodyti asmenis, kuriems konfidenciali informacija negali būti teikiama. Tai reglamentuoja 1996 m. PTSŽĮ. Šiame įstatyme įtvirtinta, jog „asmenims, tiesiogiai dalyvaujantiems gydant ar slaugant pacientą, atliekantiems paciento sveikatos ekspertizę, be paciento sutikimo konfidenciali informacija gali būti suteikiama tais atvejais ir tiek, kiek tai būtina paciento interesams apsaugoti [7]“. Tad galima daryti išvadą, jog gydytojas turi teisę konsultuotis su kolegomis dėl sprendimo pranešti ar nepranešti pacientui apie jo sveikatos būklę, o tai padidina tikimybę padaryti kuo mažiau žalos pacientui.

PRINCIPALS OF PATIENT INFORMED CONSENT

DANIELIUS SERAPINAS
LUHS MA DEPARTMENT OF PULMONOLOGY AND
IMMUNOLOGY

Keywords: informed consent, doctor, consultation.

Summary. The obligation of doctors to inform patients is inseparable from the requirement to receive informed consent. The two parts are mandatory for any medical procedures and interventions. The main requirements for the informed consent include rationality, sufficient and clear information, free will and the form of consent conforming to the legal acts. However, the informed consent is not an absolute requirement as the patient has a right to remain uninformed. Additionally, under certain circumstances it might be impossible to inform patients or to receive consent from patients or their duly authorised representatives. The objectives of the article is to frame the concept and the requirements for informed consent.

Literatūros šaltiniai (iš viso 14) redakcijoje.